

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на редовен докторант **Делян Иванов Русев** за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност История на България (История на българските земи XV–XVII век) на тема **„От средновековна България към османска Румелия: Нов поглед към османската историко-нарративна традиция от XV – началото на XVI в.”** с научен ръководител доц. д-р Светлана Иванова

От доц. д-р Ангел Николов, СУ „Св. Климент Охридски“,
Исторически факултет, катедра „История на България“

Още в началото на настоящата рецензия бих искал да отбележа, че познавам Делян Русев от годините на неговото следване в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ и мога да споделя, че изживите му по време на семинарните занятия по Средновековна българска история показваха сериозност и задълбочен интерес към изучаваната материя.

Делян Русев е роден на 08. 08. 1991 г. в гр. Сливен. Средното си образование завършва през май 2010 г. в Гимназия с преподаване на чужди езици „Йоан Екзарх”, гр. Варна. През 2014 г. той придоби бакалавърска степен по специалността „Минало и съвремие на Югоизточна Европа“ в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, а на 4. 11. 2016 г. защити дипломна теза „Eine untypische Abweichung in der osmanischen Geschichtsschreibung: Die Geschichte der bulgarischen Herrscher in Tevarih-i Al-i Osman von Kemalpaşazade“ („Нетипично отклонение в османската историография: историята на българските владетели в Теварих-и Ал-и Осман от Кемалпашазаде“) и стана магистър по тюркология (MA – International Master’s degree in Turkology) в Институт Азия-Африка при Хуманитарния факултет на Хамбургския университет (Германия)

През 2016 г. той беше зачислен на редовна докторантура в програма „История на България” – История на българските земи през XV-XVII век при катедра „История на България“ на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Отчислен беше с право на защита през 2020 г. Междувременно, през ноември 2020 г. той е назначен за асистент в Института по балканистика с център по тракология при Българската академия на науките.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „История на България“ в Историческия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, проведено на 26. 01. 2021 г.

Предложената за защита докторска дисертацията на Д. Русев се състои от предговор, въведение, три глави, заключение, списък на съкращенията, библиография, две приложения и има общ обем от 367 стр.

В *Предговора* (с. 4-6) докторантът прави някои предварителни бележки и уточнения, които дават възможност на читателя да добие ориентация както относно причините за написването на дисертационния труд, така и за обстоятелствата около неговото създаване. През 2016 г. в библиотеката на Хамбургския университет той се натъква на османотурска версия на „Сказание на Исаяя пророка“ (нататък СИП), по-

известно като „Български апокрифен летопис“ (нататък: БАЛ), поместена в слабо проучения (макар и публикуван още през 1983 г. от Ш. Туран – вж. с. 12, а също и с. 160) втори том от историческото съчинение на Кемалпашазаде (ок. 1468–1534 г.). Това откритие става повод и причина Д. Русев да посвети своя докторат на един „по-широк анализ на „българската тема“ в ранноосманската историко-нарративна традиция, както и на определени културноисторически процеси в ранноосманска Румелия“ (с. 4).

Във **Въведението** (с. 7-19) подробно са изложени конкретните мотиви на Д. Русев да се обърне към избраната от него проблематика. Големите неясноти около установяването и консолидирането на османската власт на Балканите (и по-конкретно в българските земи) през XIV-XV в. са породили в историографията редица дискуссионни въпроси, чието изясняване без съмнение изисква „едно по-пълноценно разработване на определена група от исторически извори и анализ на исторически текстове, които до този момент не са били обект на научен интерес“ (с. 7). Основателна е и забележката на Д. Русев, че „културното и идеологическо взаимодействие и/или противопоставяне между християнската и ислямската среда (сами по себе си нееднородни) е затруднено поради нуждата от задълбочено познаване на твърде разнородни по вид и език източници и стоящите зад тях културни модели“ (с. 8).

Разрешаването на тези, а и на редица други актуални научни проблеми, свързани с демографските промени, стопанското развитие и събитийния поток през ранната епоха на османското господство над българските земи, би било на практика невъзможно без един детайлен извороведски анализ върху османската историко-нарративна традиция, какъвто – и това е показано от Д. Русев в неговия критичен обзор – като цяло липсва (или поне е твърде оскъден) не само в българската историография, но дори и в модерната османистика (с. 9-12). Докторантът разкрива същността и аргументира хронологическите рамки на своето проучване върху османската историко-нарративна традиция от XV – началото на XVI в., а именно: да изясни изворите, както и по-широкия културен, идеологически и интелектуален контекст на съчинението на Кемалпашазаде „Анали на Османовата династия“ (*Теварих-и ал-и Осман*), което може да се определи като „върхов синтез“ на ранната османска традиция, с особен акцент върху съдържащите се в него „отпечатъци от миналото на българските земи и българите“ (с. 12-13).

Нататък Д. Русев конкретизира целта на своето изследване: „изграждане на една цялостна и устойчива представа за ранноосманската историко-нарративна традиция да се разкрият и обяснят наличните в нея сведения за средновековната българска история, както и особеностите на средата, която ги е формирала“ (с. 14). Авторът е очертал три направления на своите проучвания, всяко от които е насочено към специфични изследователски задачи – *първото* е извороведско; *второто* е насочено към разкриване на образа (или образите) на средновековна България в ранноосманската историко-нарративна традиция; *третото* проследява определени социокултурни процеси в османска Румелия през XV – началото на XVI в. и техните историографски проявления с акцент върху допирните точки между християнската и ислямската историческа култура (с. 14-16). С тези три насоки авторът е обосновал структурата и методологията на изследването (с. 16-18), като е направил и редица уместни терминологични уточнения, като отправя читателя и към основното изложение (с. 18-19; вж. също с. 30-33 и сл.).

Първа глава под заглавие „Раждане и развитие на османската историко-нарративна традиция през XV – началото на XVI в. Течения, съчинения, проблеми“ се състои от осем

параграфа и представлява едно систематично и изчерпателно въведение в ранната османска историческа литература (с. 20-153).

Изложението започва с обзор на модерната историография, с акцент върху последствията от трайното изместване на фокуса на османистиката през втората половина на XX в. към социалната и икономическата история, което задълго поставило наративните извори в периферията на научните изследвания – една тенденция, която постепенно се преодолява през последните десетилетия (с. 26 сл.).

Вторият параграф (с. 30-36) съдържа терминологични уточнения най-вече във връзка с функционирането и употребата на понятието „ранно османска историография“, като се има предвид, че историческите текстове от тази епоха се характеризират с „изключителна жанрова хетерогенност и хибриден състав“ (с. 31). В този смисъл, разумен и методологически издържан е възприетият от Д. Русев подход да предпочете по-общото понятие „османска историко-наративна традиция“, което обозначава съвкупността от „всички съчинения, третиращи конкретно историческо събитие или поредица от събития“ през разглеждания период (с. 32). Интересни са разсъжденията на автора за това как тази ранна османска историческа традиция се ражда и развива в една разнородна културна среда със санкцията на властващата династия, която след 1453 г. все по-целенасочено и настойчиво изгражда, пропагандира и преформулира свой собствен имперски идеологически и управленски модел. Затова Д. Русев напълно основателно е възприел като водещ принцип на своето изложение „групиранието на историко-наративните съчинения въз основа на тяхното позициониране спрямо османската власт, като техните жанрови характеристики и историографски модели са вторичен обект на изследването (с. 36).

Третият параграф (с. 36-53) изяснява „румския“ контекст на ранноосманската историография, като е проследена вековната сложна еволюция на понятието „Рум“ (и неговите производни), което към XV – XVI в. се асоциира не само с административните и военните структури в завоюваните балкански земи, но и с фактическия статут на османските султани като наследници на византийските императори (*кайсер-и Рум*) – една тенденция, развила се закономерно след 1453 г. и намерила отражение в наративните текстове от тази епоха, но не и в официалната владетелска титулатура, която акцентирала (посредством ханската титла) върху „водещото място на тюрко-монголското наследство в османската имперска идеология и династична идентичност“ (с. 44). В края на този раздел Д. Русев е открил газийската идея и идентичност като „основен ключ“ на епичната традиция на ислямския Рум, която била белязала с общи теми, мотиви и противоречия османската историко-наративна традиция през нейния формиращ период (с. 53-54).

Четвърти параграф (с. 54-76) е посветен на епичната традиция на Рум и на по-широкия въпрос за жанровата основа на ранната османска историография. Направен е преглед на паметниците от епичния цикъл, който отразява постепенното завладяване, ислямизиране и тюркизация на византийска Мала Азия и прехвърлянето на тези процеси на Балканите, с акцент върху образите на /а/ Саръ Салтук (поч. ок. 1297/1298) в съставеното през 1473-1480 по заповед на Джем Султан *Салтукнаме* и /б/ емира на Айдын Умур бей (1334-1348) според римуваната световна история на Енвери (*Дюстурнаме*), завършена през 1465 г. Наблюденията на Д. Русев добре подкрепят тезата му, че към XV в. в османската устна епическа традиция вече е била налице една съвкупност от героични наративи, образи и мотиви, чиято писмена кодификация под формата на своеобразна

„популярна литература“ вървяла паралелно с появата на първите историографски направления, а те на свой ред избирателно заимствали елементи от тази традиция (от устни източници или писмени записи), за да ги подчинят на идеологията, миросгледа и историческите представи на оформящите се в средите на османския елит „интерпретативни общности“ (с. 68-70). В този смисъл, предложеното жанрово членение на изследваните съчинения като епични, агиографски и исторически до голяма степен е условно и няма пряко отношение нито към тяхната достоверност (макар по-надолу да са направени някои уточнения по този въпрос, вж. с. 74 сл.), нито носи яснота относно начина на възприемането им, като се има предвид размитата граница между факт и легенда в произведенията от разглеждания период (с. 71).

Петият параграф (с. 76-93) представя агиографията и „алтер-историята“, сумирани от Д. Русев като „алтернативно течение“, свързано с традициите на суфизма и на хетеродоксния ислям, които били поддържани от многобройни и разнородни по възгледи и настроения мистични братства (*тарикати*). Съответно, суфийската агиографска литература в не малка степен се дистанцира от парадигмите, култивирани в османската династична историография (с. 79-80). Именно в тази светлина Д. Русев разглежда и интерпретира редица сюжети, свързани със завоюването на Румелия, поместени в житията на Сейид Али, Шейх Бедреддин и Отман Баба.

Шести параграф (с. 93-110) е посветен на „популярното течение“ с фокус върху династията. Тук са представени три исторически съчинения (познати по множество преписи и преработки), – на Оруч, на Ашъкпашазаде и т. нар. „Анонимни хроники“ (известни като „История на османската династия“), – които са написани на прост, разговорен език, имат сходен стил и са създадени до голяма степен въз основа на едни и същи извори. В тях последователно е прокарана идеята за легитимността на османската династия, но отделните владетели не са сакрализирани, а отгук може да се заключи, че тези произведения „не са поръчани от владетелския двор и не търсят неговото покровителство, отразявайки една по-независима и алтернативна визия за държавното устройство“ (с. 94).

Седмият параграф (с. 110-129) под заглавие „Между възхвала и наука: Придворното течение“ се фокусира върху историческите съчинения, съставени под покровителството на османския двор. Разгледани са накратко няколко *газаватнамета*, включително и едно изгубено такова, посветено на Косовската битка (1389) и предшествания поход на великия везир Чандарлъ Али паша срещу Търновското царство и Добруджанското княжество (с. 111, вж. също с. 237-238, 278). Нататък е отделено внимание на историческите произведения на династичната историография, чието оформяне като течение е предшествано от появата на някои по-кратки и еkleктични текстове (поемата *Искендернаме* на Ахмеди, ежегодните прогностични календари – *таквими*, „История на огузите“ на Язъджьоглу Али), в които вече личи тенденцията османското минало да бъде поставено в една „универсална рамка, като кулминация на една последователност от велики владетели и държави с акцент върху тюркско-ислямския свят“ (с. 114). Това направление достига своя връх през втората половина на XV в. с появяват световните истории на Шюкруллах, Енвери и Нешри, а междуременно „фокусът на придворната историография се измества върху **османската династична история**“ (с. 117).

Този обрат отразява интелектуалния климат и духа в двора на Мехмед II към края на неговото управление, когато великият везир Карамани Мехмед паша съставя на

арабски първата самостоятелна османска история (1481), а Мехмед Коневни получава от султана поръчка да състави османска история на персийски, която е завършена при новия султан Баязид II (с. 118-119). На свой ред Баязид също поръчва две династична история на османотурски (т. нар. „Оксфордски аноним“ и „Анали на Османовия двор“ на Кемалпашазаде), а също и една на персийски – „Осемте рая“ на Идрис Битлиси. Подробно са разгледани биографиите Битлиси и Кемалпашазаде, доколкото двамата пишат практически паралелно, но техните трудове отразяват твърде различни възгледи относно историята, културната ориентация и идентичността на османското общество (с. 122-129).

Девети раздел (с. 129-152) е посветен на „присвояването“ на румската история и оформянето на османската традиция в контекста на засиления интерес на османския двор през XV и началото на XVI в. да легитимира с аргументите на историята както правата, така и амбициозните имперски претенции на властващата династия. Тук Д. Русев проследява как ранните османски автори боравят с достъпните им писмени извори, след което очертава основните тематични полета и топоси, около които се организират историческите наративи – *предосманската ислямска история на Рум* (легендата за произхода на Осман от клана Кайъ, заселването на селджуки в Добруджа, газийските подвизи на Умур паша); *античното и християнското минало на Рум*, като личи подчертан интерес към Александър Македонски; *историята на Константинопол*, с акцент върху популярния византийски разказ за построяването на църквата „Св. София“, който през 1479 г. бил преведен на османотурски, а през 1480 г. – на персийски, за да попадне по-късно в трудовете на Кемалпашазаде, Битлиси (където е свързан с материал от т. нар. „Франкска история“ на Рашидеддин – персийска преработка на хрониката на полския доминиканец и архиепископ на Гниезно Мартин от Опава) и др. (с. 145-152);

Втора глава (с. 154-249), озаглавена „Средновековна България в „Аналите“ на Кемалпашазаде: текст и източници“, започва със стегнат и прецизен критичен обзор на историографските проблеми около БАЛ (с. 154-159), като основателно се отбелязва „прекомерното разнообразие от изследователски подходи и тълкувания“ (с. 157), което до голяма степен е балансирано в наши дни благодарение на направените от В. Тъпкова-Заимова и А. Милтенова и от И. Билярски нови издания на произведението. Нататък са направени някои текстологични и методологически бележки, които са онагледени и със стема на преписите (с. 159-164). В частност, Д. Русев уточнява, че текстът на т. нар. „Българска история“ (нататък: БИ) в рамките на втория том от „Аналите“ на Кемалпашазаде, който има паралел с текста на СИП от Кичевския сборник от XVII в., възхожда заедно с познатия ни днес славянски текст към изгубената архетипна версия на БАЛ от XI-XII в. Тези уточнения са от принципна важност, тъй като в БИ липсват заглавието и пророческото въведение в СИП, а от това закономерно произтича (без да е докрай сигурно), че османотурският текст може „да отразява версия на славянския наратив, която не е била прикачена към Исаевата традиция“ (с. 159).

В третия параграф (с. 164-175) е поместен паралелен превод на БИ и СИП, последван от подробен анализ в рамките на четвъртия параграф (с. 176-236). Смятам, че тук е излишно да се коментира плътният исторически коментар, който е изключително издържан и на практика не предизвиква възражения. Тук ще маркирам само някои по-съществени въпроси.

Въз основа на местните имена в БИ Д. Русев убедително аргументира становището, че османотурският (или персийски? – вж. с. 180) превод на БАЛ, който Кемалпашазаде използва при написването на своята БИ, е бил направен от славянски, а не от гръцки текст

(с. 176-177, 291). Интересно е допускането, че първичният превод е съдържал пророческото въведение, което обаче е било отстранено от Кемалпашазаде поради християнската му символика (с. 182). Изказана е и хипотезата, че заключителната апокалиптична част на БИ възхожда към реално съществувал в първичната версия на БАЛ апокалиптичен завършек на произведението, който в структурно отношение е бил сходен с „Тълкувание Даниилово“ (с. 228-230, 247). При съставянето на БИ са включени и някои сведения за разположението на Плиска и Преслав и за основаването на Никопол, които Кемалпашазаде получил от „информатор... притежаващ добра осведоменост и подчертан интерес към българската история“ (с. 209, ср. с. 185, 293). Допуснат е устен източник и за легендарното сведение относно последния български владетел цар Стефан и неговия луд син, идентифицирани от докторанта по убедителен начин със сръбския цар Стефан Душан и сина му Стефан Урош V (с. 230-234).

Наред с това, Д. Русев убедително е илюстрирал религиозно мотивирания и тенденциозен подход на Кемалпашазаде при предаването („османизирането“ – вж. с. 272) на неговия източник: така например, Испор цар, който според СИП избил много измаилтяни, в БИ се превръща в напълно негативен образ и дори е премълчана строителната му дейност (с. 190-191, 194); напълно е отстранен пасажът за управлението на княз Борис-Михаил, доколкото разказът за покръстването на българите в СИП не е импонира на османския историк (с. 195-196); цар Константин, който в СИП е представен в плоскостта на една сложна контаминация между Константин I Велики и Константин VII Багренородни, в БИ е трансформиран в родственик по майчина линия и наследник на „бездетния“ цар Петър (с. 201-202). Всичко това, както и склонността на Кемалпашазаде да преразказва, трансформира, и преакцентира (вж. особено с. 234-236) твърде волно своя източник, е едно предупреждение за изследователите, че текстът на БИ би следвало да се използва много предпазливо при всеки бъдещ опит в Кичевския препис да се идентифицират някакви конкретни „късни наслоявания“ към първичния текст на БАЛ (каквито там със сигурност има).

Все пак Д. Русев е идентифицирал и някои случаи, в които БИ позволява да се изясни и допълни текстът на СИП. Той напълно основателно допуска, че в БИ зад Перестану, който не е назван по име в СИП, може да се крие реминисценция за Пресиан – първородния син на цар Иван Владислав (с. 216-217). Друг безименен владетел в СИП (§27) в БИ носи името Михаил, което дава повод на Д. Русев да допусне тук влияния от интерполирания старобългарски превод на „Видение Даниилово“ (във версия от типа на тази в Драголовия сборник) и „Повест полезна за латините“ (с. 219-221). Трудно за коментар и по-скоро неприемливо обаче е предположението, че Кумян в БИ, който не се споменава в СИП, се е появил в една първична версия на БАЛ, която впоследствие е била преработена в светлината на „Повест полезна за латините“ (с. 224-227).

В петия раздел на гл. II (с. 236-246) Д. Русев подробно е разгледал едно неясно и останало досега незабелязано в историографията сведение на Кемалпашазаде за някаква конфронтация между византийски управител на Булаир и никополския владетел Шишман на фона на започналото вече османско нашествие. Убедителна и приемлива (макар и не единствено възможна) е предложената от докторанта интерпретация, че тук става дума за погрешно обвързване с личността на последния български владетел Иван Шишман с някакъв смътен отглас от конфликтите между Михаил III Шишман и Андроник III в контекста на ранната османска експанзия.

Трета глава (с. 250-300) под заглавие „Общество и историопис в османска Румелия: Появата на „Българската история“ на Кемалпашазаде и нейният контекст“ започва с параграф, посветен на интереса към БАЛ в контекста на християнската историческа култура в ранноосманска Румелия (с. 250-265). Д. Русев предлага многопластово обяснение за този интерес, като акцентира върху това, че основният замисъл на БАЛ – да укрепи християнската идентичност на българите след гибелта на тяхната държава през 1018 г. в плоскостта на идеята за православно единение – до голяма степен съответствал на ситуацията, създала се благодарение на османските нашествия през XV-XVI в. Поддържането на паметта за някогашната държавна независимост на балканските народи е открито като една от централните насоки в литературата на българите и сърбите, чиято особена духовна и културна близост през тази епоха не буди съмнение (с. 252 сл.). За интереса към това старинно произведение вероятно е допринесла и неговата апокалиптична насоченост, която отговаряла на разпространените се сред балканските християни в навечерието на 1492 г. миленаристични настроения и очаквания (с. 263 сл.).

Вторият параграф (с. 265-272) е посветен на османската апокалиптика като мотив за интереса към БАЛ в ислямска среда. Разгледани са някои текстове, които показват, че византийската представа за превземането на Константинопол като прелюдия към появата на Антихрист и Страшния съд са били наследени и преосмислени от османците след 1453 г., макар и някои автори (вкл. Кемалпашазаде – вж. с. 271) да остават скептични към всеки опит за апокалиптична прогностика.

В третия параграф (с. 272-290) Д. Русев отново е изложил сумарно наблюденията си върху подхода на Кемалпашазаде при преработването на достъпния му в превод текст на БАЛ (елиминиране на апокалиптичния контекст и на християнските елементи в наратива, присвояване на „сакралната география“ на покорените Балкани от страна на ислямската „румска империя“). Напълно целесъобразно докторантът е поместил тук кратък очерк върху споменаванията на България и българите (*улгар*, *булгар*, *бурджан*) в османските исторически съчинения от XV – началото на XVI в. Като обща закономерност тук е изведена преобладаващата индиферентност на османските автори както към етническата и културната специфика българите, така и спрямо суверенните права и държавно-политическия статут на българските владетели.

Интересен е случаят с легендарното сведение на Шюкруллах за заселването на българите (*булгутан*, *бирджан*) „в Рум“ през втората половина на VI в., за което Д. Русев отбелязва: „Няма индикация..., че самият Шюкруллах прави връзка между тези данни и съвременните му, но вече лишени от държавност балкански българи, а деформацията на имената и изолираността на сведението в рамките на ранноосманската историко-наративна традиция говорят, че въпросната представа не е била широко застъпена сред интелектуалния елит от епохата“ (с. 283). Докторантът отбелязва и някои бегли споменавания на Шюкруллах за волжките българи и за славяните, като последните са причислени (може би под влияние на таблицата на народите у арабския историк ат-Табари) – заедно с огузите и русите – към тюрките, а малко по-надолу констатира: „Изкушаващо е причините за интереса на Кемалпашазаде към българската история да се търсят в някакво съзнание за сродство на българите с тюрките или поне с волжките мюсюлмани“ (с. 284).

Тук искам да обърна внимание, че Д. Русев неведнъж коментира едно специфично средство за легитимирането на османската династия, което се появява през XV в.: генеалогични списъци, които свързват произхода на Осман с Ной чрез митичния тюрски

прародител Огуз (с. 96, вж. също с. 130, 132, 137 сл.). Интересно е да се отбележи, че в два еврейски извора от X в. – посланието на хазарския хаган Йосиф до Хасдай ибн Шафрут¹, чието първо печатно издание се появява в Константинопол през 1577 г.², както и в популярната хроника на Псевдо-Йосиф Флавий (т. нар. *Книга Йосипон*)³, чиято допълнена и разширена версия от XIV в. (дело на охридския евреин Юда бен Леон Москони) е отпечатана в Константинопол през 1510 г.⁴ – са поместени таблици на народите, в които огузите и българите са представени като синове на Ноевия внук (по линия на Яфет) Тогарма. Добре би било да се провери дали тази генеалогична легенда е била позната на някой от османските историци.

Според Д. Русев, интересът на Кемалпашазаде към българската история, който наистина е нетипичен на фона на останалите автори от епохата (вж. също с. 310), е свързан преди всичко с неговата представа за тях като предишни господари на Румелия, които някога надделели над ромеите, за да отстъпят впоследствие пред възхода на османците – една своеобразна проява на идеята за редуването на царствата, белязана от присъщите на автора представи за политическото щастие като елемент на божественото предопределение (с. 284-290).

В четвъртия параграф (с. 290-300) Д. Русев поставя въпроса къде Кемалпашазаде може да се е натъкнал на готовия превод или преработка на БАЛ и в края на краищата стига до извода, че най-вероятно това е станало по време на престоя му в Скопие ок. 1505-1506 г. (с. 292, 294). Това косвено се потвърждава и от данните за социокултурния облик в земите на дн. Западна България и Северна Македония през този период – стабилни митрополитски средища на Охридската архиепископия в София и Скопие, наличие на живи и активни книжовни средища в местните манастири, присъствие на местна християнска аристокрация. Допуска се също, че преводът на БАЛ може да е извършен от „в ислямска среда от страна на нови мюсюлмани с корени в местния християнски аристократичен, градски или религиозен елит“ (с. 296).

В Заключение (с. 301-311) накратко са изложени основните изводи от направените в рамките на дисертационния труд наблюдения, като основателно се отбелязва необходимостта от едно систематично историко-текстологично проучване на османските исторически наративи с оглед на съдържащата се в тях фактическа информация относно завоюването, а и относно по-късната история на българските земи (с. 311).

Нататък са поместени списък на съкращенията (с. 312), библиография (с. 313-354), Приложение 1 – превод на БИ на Кемалпашазаде (с. 355-362) и Приложение 2 – факсимиле на османотурския текст на БИ (с. 363-367).

В заключение още веднъж искам да подчертая, че докторатът на Д. Русев запълва големи празнини в представите ни за ранната османска историопис, но наред с това разкрива неочаквани пространства за нови проучвания в една доскоро неподозирана област – точките на съприкосновение и взаимодействие на литературните традиции на завоевателите и покорените балкански народи. Няма съмнение, че става дума за

---

¹ Коковцов, П. Еврейско-хазарская переписка в X веке. Ленинград, 1932, с. 74 (кратка редакция), 91 (пространна редакция).

² Голб Н., О. Прицак. Хазарско-еврейские документы X века. Москва – Иерусалим, 1997, с. 102.

³ Петрухин В. Начало этнокультурной истории Руси IX–XI веков. Смоленск – Москва, 1995, 36-37 (руски превод по критическото издание на текста от 1978 г., което не ми е достъпно).

⁴ Sela, S. Josephus (Medieval version). - In: Medieval Jewish Civilization. An Encyclopedia. Ed. by N. Roth. Milton Park – New York, 2014, p. 380.

оригинален и методологически издържан труд, който по същество е интердисциплинарен и разкрива задълбочените знания и интереси на неговия автор не само към османистиката, но и към историята и културата на средновековна България. Оформлението на дисертацията е прецизно и напълно издържано, допуснати са съвсем незначителни технически грешки (напр. на с. 206 „Константин“ вм. „Камен“ (Станев), на с. 248 „сват“ вм. „свят“).

Представеният автореферат пълно и точно отразява основното съдържание на дисертацията, а приложеният към него списък с научни приноси дава обективна представа за високите научни постижения на Д. Русев. Представените от докторанта три научни публикации, две от които са на английски език (едната под печат) напълно удовлетворяват законовите изисквания. Наред с това, по време на докторантурата си Д. Русев е участвал в два научни проекта, финансирани от ФНИ при МОН, изнесъл е доклади пред 8 международни и национални научни конференции в София, Кюстендил, Брезник, Торонто (Канада) и Бамберг (Германия), а през периода октомври 2018 – март 2019 г. е бил на специализация в Чикагски университет (САЩ) – Департамент по блискоизточни езици и цивилизации.

Въз основа на изложеното дотук, смятам, че дисертационният труд „От средновековна България към османска Румелия: Нов поглед към османската историко-наративна традиция от XV – началото на XVI в.“ свидетелства за завидни професионални умения и отговаря на всички законови изисквания за защита, което ми дава основание да гласувам положително за това на Делян Иванов Русев да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност История на България (История на българските земи XV–XVII век).

София, 11. 05. 2021 г.

Рецензент:

доц. д-р Ангел Николов